

Дивесв-Кириленко О.Р.,
к.е.н., доцент, професор кафедри
загальноекономічних дисциплін
Тернопільський комерційний інститут

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України тіньова економіка стала предметом посиленого дослідження, обговорення на наукових конференціях, круглих столах і т.д. Сьогодні нею займається багато практиків і науковців: економістів, юристів, політиків і соціологів. Існуюче в Україні законодавство і заходи, спрямовані на боротьбу з нею, на практиці не дають позитивних результатів. Актуальність звернення до вивчення тіньової економіки зумовлено тим, що її рівень досягнув загрозливого характеру для розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні теоретичні і методологічні аспекти проблеми представлено у паперових і електронних носіях. Особливо варто відзначити праці: О. Бетлія, З. Варналія, В. Геєця, К. Горячих, Р. Джуччі, Ю. Ерке, Я. Жаліла, О. Іванова, Р. Кірхнера, С. Кравченка, М. Левіна, М. Мельника, А. Михненко, В. Номоконова, С. Огреби, С. Рачинського, Д. Тарасюка, Т. Тищук, Ю. Харазішвілі, Ф. Шнайдера, В. Юринця та ін. Дослідження зазначених авторів допомагають глибше зрозуміти суть проблеми, її загрозливий характер. Водночас, проблема залишається недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати стан тіньової економіки та її вплив на розвиток суспільства, малого і середнього бізнесу, виявити можливість скорочення її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній і вітчизняній літературі представлено багато визначень тіньової економіки. Вона розглядається як прихована економічна діяльність в обхід діючих законодавчих актів і державних нормативів, сукупність неконтрольованих державою, нерегламентованих і протиправних видів економічної діяльності [1].

У тіньовій економіці умовно виділяють три групи суб'єктів підприємництва, які в ній задіяні. До першої відносяться звичайні господарські структури, що займаються законною (незабороненою) діяльністю, проте, повністю або частково функціонують поза законом, тобто в „тіні”. В межах легальних видів економічної діяльності, вони здійснюють нефіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховування цієї діяльності від оподаткування, перевірок державних контролюючих органів. Сюди входять зареєстровані фірми, які не сплачують усі податки та не звітують про свою діяльність; незареєстровані або такі, що ведуть свої справи без спеціального дозволу (ліцензії). Найчастіше такі підприємства є вимушеними учасниками тіньової економіки, яких туди „заганяють” податковий тиск (офіційні і неофіційні платежі), обмеженість ресурсів, і проблеми у відносинах з державною бюрократією.

Представники другої групи задіяні у фіктивній економіці – корупції (у т. ч. хабарництві, „відкатах”), казнокрадстві (зокрема, у приписках), шантажі, шахрайстві, пов'язаних з неадекватним – завищеними – нормами прибутків щодо створених цінностей.

До третьої групи відносяться підприємницькі структури, що займаються підпільною економічною діяльністю, яка заборонена чинним законодавством. Йдеться про такі злочинні види діяльності як грабіжництво, наркоторгівля, проституція і сутенерство, незаконна торгівля зброєю. Це так званий кримінальний елемент, який зацікавлений у швидкому збагаченні.

Варто відмітити, що у світі немає країн, де цілком відсутня тіньова економіка. За оцінками міжнародної консалтингової групи А.Т. Kearney, обсяг світової тіньової економіки сьогодні обчислюється вже трильйонами доларів. Якщо у Швейцарії, США і Великобританії він варіює в діапазоні 8-10% від ВВП, то у багатьох країнах з ринком, що розвивається, становить до 40% ВВП і більше [2].

Україна за показником рівня тіньової економіки практично знаходиться серед країн з ринком, що розвивається. Це підтверджують дослідження, що проводяться в країні. За розрахунками Мінекономрозвитку, у 2006-2011 рр. обсяг тіньової економіки в Україні перебував в діапазоні від 28 до 39% від ВВП. У окремих дослідженнях рівень тіньової економіки країни позначається у більших межах: від 30 до 50% і більше [3; 4; 5; 6; 7]. Згідно з розрахунками Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8% [4]. Важливо відмітити, що показники рівня тіньової економіки, які наводять різні дослідники, мають велику розбіжність.

Тіньовий оборот в Україні охоплює усі сфери господарювання і стадії відтворення: виробництво, розподіл, обмін, споживання благ. За оцінками експертів, найбільше присутній в торгівлі (80%),

будівництві (66%), нерухомості (60%), гральному бізнесі (53%), громадському харчуванні (53%), засобах масової інформації (53%), транспорті і перевезенні (46%) [8].

Якщо в Україні рівень тіньової економіки стабільно високий, то у багатьох країнах Західної Європи він постійно скорочується. Так, протягом 2003-2012 рр., Болгарія знизила цей показник з 35,9% до 32, Чехія – з 19,5 до 16,4%, Латвія – з 30,4 до 26,1%, Польща – з 27,7 до 24,4%. [9].

Існує багато досліджень з приводу виявлення причин існування тіньової економіки. Усі вони добре висвітлені на паперових і електронних носіях у працях практиків і науковців, фахівців різного профілю. За даними досліджень фахівців Світового Економічного Форуму, серед найбільш проблемних факторів ведення бізнесу у 2012 р. на першому місці була корупція, на яку вказали 16% опитаних керівників підприємств. Слідом йдуть податкова політика (14,4%), доступ до фінансування (13,6%), неефективність держaparату (10,3%) [10, с. 356].

I.A. Кабакова основними факторами втечі легальної економіки в тінь вважає „...непосильне податкове навантаження, надмірну регламентацію економічної діяльності, невиправдане збільшення масштабів державного втручання в економіку” [3, с. 27].

На думку А.М. Андрушка і Д.С. Тарасюка, однією з основних причин „тінізації” економіки є високі податки та надзвичайно складна система їх нарахування” [11, с. 20]. Називаються і такі причини: високий розмір нарахувань на заробітну плату (насамперед, внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування), який створює стимули для зниження офіційно сплачуваної заробітної плати, що нівелює будь-який позитивний вплив від низької ставки податку на доходи фізичних осіб; серйозні адміністративні перешкоди часто створюють додатковий тягар для платників податків і призводять до схем ухилення від звітності (включаючи корупцію). У платників податку часто складається враження, що сплачені гроші несправедливо та неефективно витрачаються державою, що провокує можливість ухилення від сплати податків.

На нашу думку, вказані причини тінізації самі по собі не є передумовою, а лише наслідком. Це підтверджується й дослідженнями багатьох іноземних і вітчизняних науковців. Податковий тягар на підприємство дійсно в Україні досить високий, наразі він сягає 55,5% відносно вартості (чистого доходу) [4, с. 14]. Але у найбільш розвинених країнах Європи податковий тягар на підприємця не менший. За даними Світового банку, в державні бюджети країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) вилучається в середньому майже 50% їх сукупного ВВП [12, с. 5]. Наприклад, у Франції податкове навантаження складає 65,8%, в Австрії – 55,5%, у Швеції – 54,6%. Водночас, масштаби тіньової економіки у країнах ОЕСР сягають лише 10-25% [2; 4, с. 15].

Є проблеми і з умовами оподаткування – вони теж залишаються найгіршими і найскладнішими у світі. За цим показником Україна посідає 181-ше місце у світі. Наявність тіньової економіки ускладнює ведення малого і середнього підприємництва. За легкістю ведення бізнесу у рейтингу Світового банку Україна на початку 2013 р., посіла 137-му сходинку із розглянутих 185 країн, піднявшись порівняно з попереднім роком на 15 позицій [13].

Правдою є й те, що Україна нині – абсолютний світовий рекордсмен за кількістю податків, зборів і обов'язкових платежів. За оцінками Світового банку, вітчизняний бізнес у тій чи іншій формі сплачує 135 різних видів податків [14]. На другій сходинці – Румунія, в якій справляється 113 видів податків, на третій – Ямайка – 72 види податків. Водночас, як відмічає Ю.В. Кіндзерський, у багатьох країнах, які прийнято вважати успішними, кількість сплачуваних видів податків є значно меншою. Наприклад, у Швеції та Норвегії вона становить 3, у Сінгапурі – 5, у Франції – 7, у Великій Британії та Фінляндії – 8, у США – 11 [15, с. 10-11].

Причина тінізації, на наш погляд, в іншому: життя у нашому суспільстві організовано не за законами цивілізованого суспільства, а по „поняттях”. Тут панують не право закону, а право сили, не інтереси суспільства, а інтереси корумпованих чиновників. Правова система, що створена законодавчим шляхом не працює на розвиток суспільства, а збагачення олігархічних корумпованих структур, казнокрадів, що відкрито грабують людей. І це все прикривається лібералізмом, якій до зловживань нічого спільного немає; він розуміється перевернуто, трактується як вседозволеність.

Найуспішніший прихильник економічного лібералізму А. Сміт стверджував, що одним із обов'язків держави „...є захист, наскільки це можливо кожного члена суспільства від несправедливості та пригнічення з боку інших членів, або ретельний обов'язок установалення **точного відправлення правосуддя**” [16, с. 665]. Як бачимо, цей обов'язок передбачає не тільки створення правової бази для самостійного і незалежного функціонування суб'єктів ринкової економіки, але і ретельне адміністрування справедливості. Тим більше, що належне виконання цього зобов'язання, забезпечується певним обсягом грошей, які держава зваго збирає з платників податку.

Із зростанням сили кримінальних кланово-олігархічних структур відбувається зростання рівня монополізації в країні, скорочується правове середовище, збільшується число людей, втягнених у тіньовий оборот, не здатних або не бажаючих сплачувати офіційно установлені податки, зменшується чисельність середнього класу, поглиблюється протиріччя між бідними і багатими. Загальновідомо, що чим вищий рівень монополізації і централізації економіки, тим слабшими є її найдрібніші учасники.

Якщо б в країні повсюдно панувало право закону і була сильна політична воля до наведення елементарного порядку, як це має місце у багатьох інших країнах, причин, на які вказують науковці, не існувало. Прикладом може служити Грузія, де колись панувала дуже потужна тіньова економіка, ніхто не міг повірити, що можна за кілька років за сильної політичної волі, отримати позитивні результати. За даними Т.Т. Ковальчука, голови ради банку „Аркада”, професора КНУ ім. Т. Шевченка (підрахунки Ф. Шнайдера), у Грузії 5-7 років тому рівень тіньової економіки складав 65,9%. Нині рівень тінізації у Грузії нижчий, ніж у країнах ОЕСР і становить 20-21% [4, с. 65]. Щоправда, з приходом до влади у 2012 р. нових керманів є небезпека повернення ситуації у минуле.

Реформи, які намагаються проводити в Україні для наведення елементарного порядку, зниження рівня тіньової економіки і покращення умов для господарської діяльності, ведення малого і середнього підприємництва, носять формальний характер, вони ніколи не завершуються до кінця через саботаж корумпованих чиновників, а тому, не дають позитивних результатів. Таки реформи лише змінюють або додають нові проблеми суб'єктам господарювання. Ускладнюються умови реєстрації власності, функціонування, кредитування, захисту інвесторів тощо. Інтереси бізнесу, вимагають вільних і прозорих ринкових відносин, науково обґрунтованої економічної політики держави, ефективною та стабільною законодавчою бази щодо підприємництва, дієвої системи антимонопольного законодавства. Як справедливо зазначає Т. Натхов, через відсутність правового середовища підприємці змушені витратити значну частину свого часу і сил на судові позови, лобювання преференцій для свого бізнесу, розробку стратегії ухилення від податків та інші форми рентоорієнтованої діяльності [17, с. 33].

Приховуючи від обліку частину своєї діяльності, малий і середній бізнес усе ширше використовує практику роботи без оформлення договорів, а також намагається переводити свої операції у готівковий оборот з метою мінімізації оподаткування. За даними державної податкової служби України більш 95% українських роботодавців порушують трудове законодавство, а кожен п'ятий платить зарплати нижче прожиткового мінімуму. Ще більше підприємців видають гроші „у конвертах”, ухиляючись від сплати податків [18]. Багато малих підприємств реєструється на початку року і припиняють свою діяльність до початку наступного, таким чином не сплачуючи податків на зароблені кошти. За даними Інтернет сайтів заможні люди зі всього світу приховують в офшорах до \$32 трлн., у тому числі із України – \$167 млрд. Чверть найманих працездатних українців, або майже 40% від усіх працюючих громадян знаходяться у тіні. Вони використовуються роботодавцем без укладання трудових угод та без сплати податку у бюджет [19].

Найбільшу шкоду суспільству, розвитку малого і середнього підприємництва, формуванню середнього класу, падінню іміджу країни у світі приносить корупційна складова тіньової економіки. В умовах тіньової економіки відбувся розквіт корупції. У 2012 р. Україна посіла 144-те місце в дослідженні рівня поширення корупції у 176 країнах, що його складає Transparency International. Україна опинилася серед найбільш корумпованих держав світу, поряд із Конго, Сирією та Ефіопією [20, с. 1].

Дані досліджень Міжнародної фінансової корпорації (МФК) свідчать, що за останні два роки в Україні посилилася корупція і підвищилися рейдерські ризики. Частка підприємців, що використовують неофіційні способи вирішення питань в державних органах, зросла з 35% до 45%. Середня частка доходів бізнесу, яку доводиться витратити на неофіційні відносини, за два роки збільшилася з 6% до 10% [21, с. 38]. Це відображається на постійному зростанні в Україні кількості збиткових підприємств. Якщо у 2000 р. збиткових підприємств було 37,7% від загальної кількості підприємств, то у 2009 і 2010 рр. їх кількість зросла відповідно до 39,9% і 41% [22, с. 67]. Виходячи з цих даних, кожне друге українське підприємство щорічно є збитковим.

У останні роки деякі вітчизняні науковці почали розглядати тіньову економіку двоюко, не тільки з негативної, але й з позитивної сторони [8]. Автор даної статті і ті науковці, що однозначно негативно сприймають тіньову економіку, вважають, що вона створює економічну реальність і шкодить іміджу держави, служить сприятливим підґрунтям для зародження економічної злочинності, моральним розкладанням суспільства.

На думку автора роботи, тіньова економіка не є породженням ринкових реформ в країні, вона у великих розмірах існувала ще за часів радянського устрою через небажання влади щось змінювати у прогнилій системі. З початком лібералізації економіки і потурання з боку держави, у нечистих на руку партійних і державних чиновників зросла можливість через корупційні схеми швидко збагатитися, тіньовий сектор став швидко зростати. В країні почали виникати вкрай несприятливі умови для ведення бізнесу. Тисячі малих і середніх підприємств опинились перед вибором або легітимного розорення, або нелегального існування, яке означало виживання. Через безвихідність більшість з них вибрали останнє.

На думку інших науковців, якщо розглянути тіньову економіку не з позиції державної політики, а з боку результатів функціонування ринку та можливостей реалізації підприємницької ініціативи, можна дійти цілком протилежних висновків. Основна думка цих досліджень зводиться до того, що зменшення прибутковості певних видів діяльності під дією тих чи інших чинників може спонукати підприємства до

„переходу в тінь” з метою запобігання знищенню. У такому разі функція тіньової економіки полягає у пом'якшенні впливу кризових явищ на економіку, сприяючи збереженню певних видів бізнесу [4, с. 10].

Автор вважає, що прихильники цих поглядів забувають, що у даному випадку мова йде про злочинну владну політику і побудований нею дикий, кримінальний ринок, де підприємницька ініціатива спрямована лише на виживання людей. Це координально не вирішує проблему, а ускладнює її. Тінізація завдає суспільству не тільки економічну шкоду, а й психологічну, моральну. Починають панувати негативні сторони психологічного закону, відбувається зміна системи цінностей. Тіньова економіка спричиняє падіння моралі, духовності, рівня культури, змінює мислення людей тощо. Падіння моралі сьогодні розповсюджується за межі тіньового середовища. В християнській країні заповіді „не вкради”, „люби ближнього як самого себе” втрачають актуальність. У суспільстві формується підприємець, який за своїми рисами ніяк не вписується в образ, намальований Ж.-Б. Сеем і Й. Шумпетером та іншими класиками теорії підприємництва.

Висновки з даного дослідження. Отже, тіньова економіка – це негативне явище у соціально-економічному житті країни, визнанні її іміджу. Діяльність малого і середнього підприємництва постійно знаходиться в умовах бездуховності і економічної злочинності. Малі і середні підприємства не тільки стають носіями, але й жертвами тіньового безмежжя.

Отримані результати дослідження свідчать про те, що для мінімізації тіньового сектору необхідна модернізація державної системи. Для цього потрібні політична воля і ефективно державне і банківське втручання: комплекс реальних, а не фіктивних заходів з реформування економіки та підтримки підприємництва, одним із яких буде легалізація неформального сектора. Потрібні подальші дослідження.

Наведення елементарного порядку в українському ринковому середовищі, має сприяти суттєвому зменшенню рівня тіньової економіки, покращенню умов функціонування і розвитку малого і середнього підприємництва, збільшенню середнього класу. У соціально-економічному житті країни, визнанні її іміджу.

Література

1. Шапуров О.О. Економічні аспекти тіньової економіки / О.О. Шапуров // Економіка та держава. – 2012. – № 10. – С. 27-28.
2. Горячих Кирилл. Теневая экономика – 40% российского ВВП. Как этим воспользоваться инвесторы? – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fordes.ru/person/84333-goryachih-kirill>
3. Кабакова І.А. Оцінка податкового потенціалу в Україні / І.А. Кабакова // Інвестиції. – 2006. – № 2 (107). – С. 25-28.
4. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Аналітична доповідь / [Т.А. Тищук, Ю.М. Хазразішвілі, О.В. Іванов та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла – К. : НІСД, 2011. – 96 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/TEN.in.dol_532d7.pdf
5. Огреба С.В. Методичні аспекти статистичної оцінки масштабів тіньової економіки України / С.В. Огреба. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2011_7/33MAS.pdf
6. Клименко О. Інтерв'ю виданню „Дзеркало тижня” від 15.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://acf.ua/wp-content/uploads/2012/02/klimenko-alex.jpg>
7. Парадокси Госкомстата. Теневая экономика спасает Украину [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.liga.net/econo-mics/.../8/.../30134.ht...>
8. Плюси і мінуси тіньової економіки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news-from-usa.ru/2010/04/03/plyusi-i-minusi-tinovo%D1%97-ekonomiki/>
9. Теневая экономика и мы // Послезавтра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poslesavtra.com.ua/tenevaya-ekonomika-i-...>
10. The Global Competitiveness Report 2011-2012. // World Economic Forum. – Geneva: Switzerland, 2011. – 529 с.
11. Андрушко А.М. Тіньова економіка: „мертві втрати” чи додаткові вигоди? / А.М. Андрушко, Д.С. Тарасюк // Економіка та держава. – 2012. – № 10. – С. 20-23.
12. Statistical Abstract of the United States 2006, 125th edition. – Washington. – 2006 – 874 p.
13. Doing Business 2013. Measuring Business Regulations. The World Bank Group. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>
14. Україна вийшла на перше місце в мире по количеству налогов. – Новости Интернет-издания „Комментарии” от 05.03.2012 р. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://money.comments.ua/fair/2012/03/05/326225/ukraina-vishla-pervoe-mesto.html>
15. Кіндзерський Ю.В. Деструктиви промислової політики в Україні та можливості їх подолання / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2012 (613). – № 12. – С. 10-11.

16. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; [пер. с англ.; предисл. В.С. Афанасьева]. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с. – (Антология экономической мысли).
17. Натхов Т. Инженеры или юристы? Институты и спрос на высшее образование / Т. Натхов, Л. Полищук // Вопросы экономики. – 2012. – № 10. – С. 30-51.
18. Коноваленко Ярослав. Свой карман. Каждому – по способностям? / Ярослав Коноваленко // „МК” в Украине”. – 2011. – 24-23 серпня. – С. 14.
19. Заможні люди зі всього світу приховують в офшорах до 32 трлн, у тому числі в Україні -167 млрд [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://dt.ua/ECONOMICS/zmaozhni_lyudi_zi_vsogo_svitu_prihovuyut_v_ofshorah_do_32_trln,_u_tomu_chisli_v_ukrayini_-_167_mlrld.html
20. Цифри тижня // Галицькі Контракти. – 2012. – № 49-50. – С. 1.
21. Ричка М.А. Інноваційний розвиток фондового ринку України / М.А. Ричка, Г.В. Ігнатенко // Проблеми науки. – 2012. – № 2. – С. 34-38.
22. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики. – 2011. – 560 с.

УДК 330.142.211:330.341 (477)

Найдич Н.М.,
к.е.н., доцент, зав. кафедри економічної теорії
Вінницький інститут економіки THEU

ЧИННИКИ ГАЛЬМУВАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка проблеми. Українське суспільство уже майже чверть століття (рахуючи з горбачовської перебудови) перебуває у стані перманентного очікування модернізації економіки та й власне держави. Економічна модернізація передбачає реформування існуючих та/або започаткування нових економічних, політичних, правових й інших суспільних інституцій, що створюють умови для розвитку людських відносин в економічній сфері на засадах гуманізму, демократії, верховенства права і прав людини, дотримання усіма суб'єктами принципу добросовісної конкуренції. Модернізацію економіки необхідно розглядати не лише як запоруку істотного поліпшення рівня і якості життя суспільства, але й як виклик глобалізованої економіки, як жорстку умову забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації суспільного виробництва не нова для дослідників на пострадянському терені. Обґрунтуванню необхідності, пріоритетів, шляхів та способів інноваційноорієнтованої модернізації економіки України присвячено чимало наукових розвідок, зокрема, праці О. Амоші та В. Антонюка [1], Л. Антонюк [2], П. Бубенка [3], Ю. Макогона [4]. Утім, судячи із того, що суттєвих і масштабних зрушень у бік модернізації вітчизняного виробництва не спостерігається, а інновації усе ще залишаються екзотикою для національної економіки, проблема модернізації потребує поглибленої теоретико-методологічної розробки. Необхідно з'ясувати, чому ринкова економіка, що склалася і на яку покладалася стільки надій, відторгає модернізаційні зміни.

Постановка завдання. Метою даної статті є виокремлення та пояснення чинників, що гальмують економічну модернізацію в Україні, а також обґрунтування можливостей їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нагальна необхідність докорінного техніко-технологічного переозброєння вітчизняного виробництва, зміни умов праці та змісту самої праці як головного економічного ресурсу є цілком очевидною. Адже через критично високий рівень зношеності та моральну застарілість основного виробничого капіталу маємо надвисоку енерго- і матеріалозатратність, низьку конкурентоспроможність продукції, підвищені техногенні загрози для життя і здоров'я людей та цілу низку інших негативних наслідків. Варто лише зазначити, що за рівнем продуктивності праці Україна відстає від провідних держав світу у 6-10 разів [5, с. 28]. То ж і не дивно, що наша країна за рівнем добробуту опустилася на передостаннє місце у Європі.

Відновлювальне зростання економіки, яке розпочалося з 2000-х рр. після зatoryжної трансформаційної рецесії, так і не досягло рівня ВВП початку 1990-х рр. Водночас тодішній екстенсивний ріст економіки та ще й порівняно високими темпами справляв заспокійливий ефект на владу. Щоправда, часто змінювані уряди іноді декларували наміри і навіть програми переведення національної економіки на рейки інноваційно-інвестиційного розвитку. Зокрема, малася уже 10-літня